

NOVÉ POZNATKY O STAVEBNÍ HISTORII STARÉHO ZÁMKU V HOŘOVICÍCH

Alfréd Schubert
Jan Veselý

Článek je věnován dějinám a stavebnímu vývoji mnohokrát přestavěného Starého zámku v Hořovicích, který byl původně středověkou tvrzí. Prezentovány jsou výsledky archivní rešerše a stavebněhistorického průzkumu doplněného dendrochronologickou analýzou vybraných dřevěných prvků. Fortifikační stavba prošla mnoha proměnami a má dnes podobu jednopatrového trojkřídleho zámku. Hlavním smyslem článku je upozornění na doposud nerozpoznanou existenci značné části původního zdiva čtyřhranné věže. Kromě jiného je popsána i místnost, která pravděpodobně sloužila jako kaple. Součástí příspěvku je také informace o málo známých tzv. pivovarských sklepech a 90 m dlouhé štolě ražené ve skále hornickým způsobem.

Klíčová slova: Hořovice – tvrz – zámek – věž – kaple – sklepy – štola

New Findings about the Building History of the Hořovice Old Castle

The study deals with the history and building development of the multiply rebuilt Old Castle in Hořovice, originally a medieval fortress. Archival and building history research results are presented and complemented with a dendrochronological analysis of several wooden elements. The fortified structure has undergone many transformations – today, it is a single-storeyed three-wing castle. The study primarily seeks to inform about the previously unrecognised existence of the substantial part of the original masonry of the prismatic tower. In addition, a room that was most likely used as a chapel is newly described. The paper also reports on the little-known “Brewery Cellars” and a 90-metre-long tunnel dug in the rock in the mining manner.

Keywords: Hořovice – fortress – castle – tower – chapel – cellars – tunnel

<https://doi.org/10.56112/psc.2024.2.01>

Dobře známou architektonickou památkou města Hořovic je výstavný barokní zámek, který se začal budovat koncem 17. století. Skromněji působí nedaleko stojící jednopatrový objekt známý pod názvem Starý zámek. Nemalá část této vícekrát přestavěné budovy je pozůstatkem tvrze, jejíž středověkou podobu neznáme. Smyslem příspěvku je informovat o nových poznatcích získaných v uplynulých dvanácti letech. Předmětem průzkumů nebyly budovy bývalého dvora, ani ohradní zdi, příkop a další části areálu.

Nástin dějin Starého zámku

Hořovický Starý zámek je stavbou, která prošla v průběhu staletí zásadními proměnami. Nejen ve starších zprávách, ale i dnes jsou pro její označení používány tři termíny, věcně ne zcela vymezené a někdy zaměňované: tvrz, hrad a zámek. Do první kapitoly článku jsme zařadili údaje, které umožňují učinit si základní představu o dějinách původně fortifikační stavby. Podkladem pro nás byla zejména obsáhlejší archivní rešerše zpracovaná v roce 2024 Alenou Nachtmanovou.¹⁾ O postupu budování Starého zámku a jeho stavebních úpravách před rokem 1852 se bohužel nedochovaly téměř žádné zprávy, neboť fond velkostatku Hořovice byl při prodeji panství v polovině 19. století prakticky kompletně skartován. Proměnami vlastnických vztahů ve starším období se ve svém díle podrobně zabývá August Sedláček.²⁾

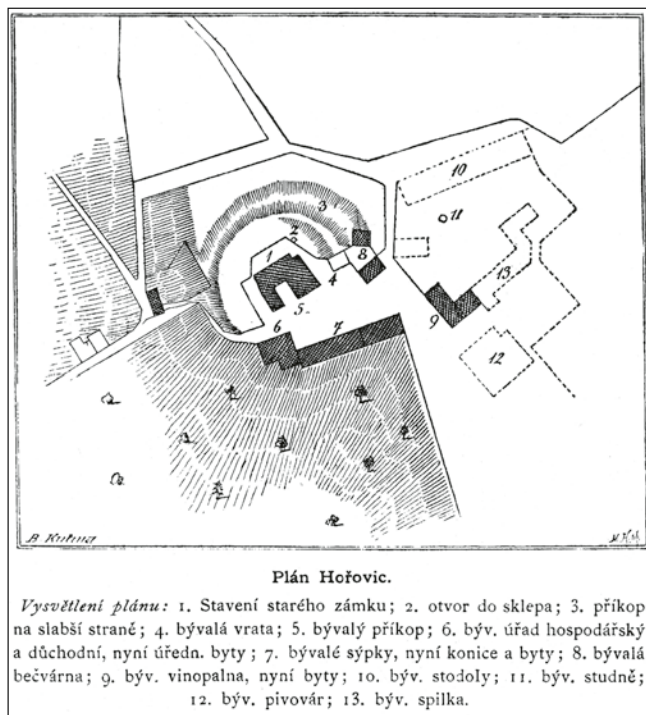
Hořovice jsou poprvé zmíněny v listině krále Václava I. z roku 1233, ve které jsou jako svědci uvedeni Neustup a Gebhart z Hořovic.³⁾ V letech 1303–1322 vysadil Plichta ze Žerotína město Hořovice.⁴⁾ V Popravčí knize pánův z Rožmberka se k roku 1423 mluví o Hořovicích jako o tvrzi.⁵⁾ V roce 1430 byla tvrz Hořovice „fortalicium Horzowitz“ po devítidenním obléhání vydána husitům.⁶⁾ Ve smlouvě pořízené nejpozději

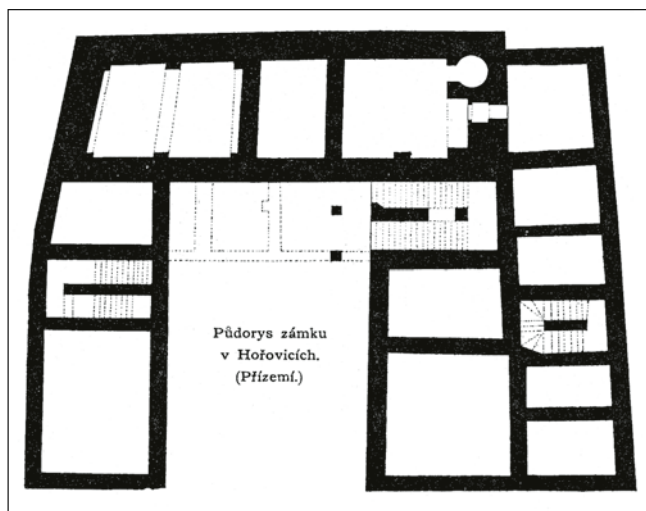
Obr. 1: Hořovice (okres Beroun), Starý zámek, pohled od jihovýchodu (reprofoto, pohlednice 1920).

Obr. 2: Hořovice, Starý zámek, pohled od jihu (foto A. Schubert, 2023).

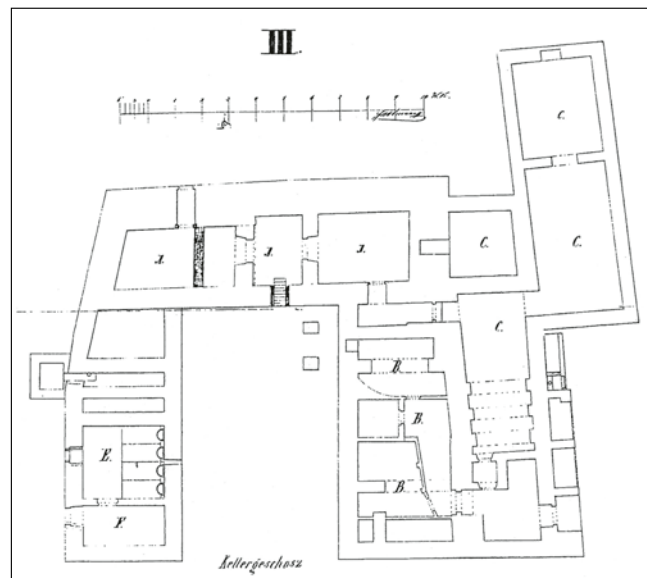
Obr. 3: Hořovice, Starý zámek, plán Hořovic (převzato z A. Sedláček, 1889/1995, s. 182).

Obr. 4: Hořovice, Starý zámek, půdorys zámku v Hořovicích, přízemí (převzato z A. Sedláček, 1889/1995, s. 183).

v roce 1525 při rozdělení hořovického panství mezi dvě dcery Litvína z Klinštejna je stanoveno rozdělení zámku na dva díly.⁷⁾ Popis obou dílů i částí určených ke společnému užívání je dosti obsáhlý a je zřejmé, že objekt, jmenovaný už jako zámek, nebyl malý a byl dobře zařízený pro pobyt majitelů z řad šlechty. O jeho významu a dobrém stavu svědčí skutečnost, že v druhé polovině 16. století založil hejtman Podbrdského kraje, císařský rada a dvorský sudí Václav z Řičan ve svém hořovickém sídle významnou knihovnu.⁸⁾

V období třicetileté války byl Starý zámek poškozen švédským vojskem; v roce 1648 je v novém městském urbáři uveden jako pustý a spálený.⁹⁾ V letech 1652–1685 byl majitelem zámku Bernard Ignác z Martinic, nejvyšší purkrabí Českého království a nositel řádu Zlatého rouna, který vzhledem ke svému postavení žil převážně v Praze, případně ve Vídni. V roce 1690

Obr. 5: Hořovice, Starý zámek, plán suterénu Starého zámku z doby před rokem 1844 (převzato z T. Durdík, 2007, s. 193).

postoupila jeho dcera panství svému manželovi Janu Františkovi hraběti z Vrbna. Předpokládá se, že v této době byl založen nedaleko situovaný větší výstavný Nový zámek (doklady o tom se bohužel nedochovaly).

V odhadu alodiálních panství z roku 1709 je toto již rozlehlé nové panské sídlo odhadnuto na 1000 kop gr. Stručně je popsán i mnohem skromnější Starý zámek „... v kterém nyní hejtman zůstává a dáleji světnice klenutá, sklep suchý a dva sklepy podzemní s ledníci, nahoře pokoj 1, kuchyně, mazhauz a sklep klenutý, podle toho jiný sklep podzemní se nachází, jest od kamene vystavený a šacuje se za 140 kop“.¹⁰⁾ Vrbnové pokračovali v budování Nového zámku a vlastnili hořovické panství až do poloviny 19. století. V roce 1852 se stal jeho novým majitelem hesensko-kasselský kurfiřt Fridrich Vilém I. kníže z Hanau. Starý zámek byl v pozdějších obdobích využíván správou panství, také však daňovým úřadem a okresním soudem. Byly v něm také zřízeny a různě upravovány byty vyšších úředníků.

Po zřízení vojenského újezdu v Brdech prodal majitel panství roku 1928 Starý zámek ředitelství vojenských lesních podniků se sídlem v Jincích. Správa vojenských lesů využívala objekt i v poválečných letech. V roce 2012 jej zakoupilo i s přilehlými původně hospodářskými budovami město Hořovice.

Dnešní stav a využití zámku, možnosti průzkumu

Popis jednotlivých částí Starého zámku vychází z běžně užívaného označení jednotlivých dílů. Ve skutečnosti je severní křídlo stavby svou vnější fasádou obráceno spíše k severozápadu. V celkovém pohledu má podobu prostého jednopatrového trojkřídlého zámku. Půdorysné plány nám na první pohled napoví, že v suterénu a přízemí severního křídla a v suterénu východního křídla zůstaly zachovány silné stěny středověké stavby. Lépe než slova představí současný stav vnější i vnitřní podoby budovy přiložené fotografie a plány.

Na počátku průzkumu v roce 2012 užíval ještě budovu státní podnik Vojenské lesy a statky. V přízemí byly kanceláře, v jeho východní části jeden byt. Několik bytů bylo i v patře. V suterénu byly pečlivě uzamčené skladovací komory. V rámci operativního průzkumu, objednaného městem ve výše uvedeném roce, nebylo snadné získat ani časově omezený přístup do některých

prostor. Výsledkem provedeného průzkumu proto nemohlo být podrobnější rozpoznání celé stavební historie zcela zbořeného a vícekrát přestavěného objektu.

Nový majitel město Hořovice připravuje společenské využití celé budovy Starého zámku. V patře severního křídla je obrazárna a galerie, v části patra východního křídla se nachází

Muzeum Hořovicka. Novou funkci budou mít i místnosti opuštěného bytu v patře východního křídla. Klenuté prostory v severním křídle přízemí mají sloužit jako reprezentativní víceúčelové místnosti. Byt v přízemí východního křídla je doposud obydlen. Málo využívané suterénní prostory se mají stát součástí muzea.

Obr. 6: Hořovice, Starý zámek, pohled od východu. Patrný je drobný zlom korunní římsy v pravé části fasády, kde dochované zdivo starší věže s malým oknem místnosti č. 1.05 pohledově splývá s barokním zdivem východního křídla. (foto M. Fliedrová, 2024).

Obr. 7: Hořovice, Starý zámek, pohled od severu. Patrný je ústupek mezi severním a východním křídlem, odpovídající odsazení věže od severovýchodního nároží starší obvodové hradby, (všechny snímky J. Veselý, není-li uvedeno jinak, stav 2024).

Obr. 8: Hořovice, Starý zámek, pohled od severozápadu, stav 2024.

Obr. 9: Hořovice, Starý zámek, půdorys suterénu s barevným vyhodnocením stavebního vývoje. Šrafovaně konstrukce nejistého stáří (zaměření a kresba J. Veselý 2024, s využitím plánů z roku 1931).

Je dobře známo, že způsob současného využití historické stavby výrazně ovlivňuje možnosti důkladného zkoumání jejího staršího stavu. Vzhledem k tomu, že fasádní omítka celé budovy je v dobrém stavu a bez poškozených míst, nebylo při stavebně historickém průzkumu v roce 2024 možné nahlédnout pod její povrch a hledat doklady postupu výstavby objektu. I v interiéru byly možnosti sondáže dosti omezené. Kvalita průzkumu a jeho dokumentace závisí zejména u větších staveb také na existenci a dostupnosti dobrého zaměření. V případě hořovického Starého zámku byly k dispozici pouze převážně nepřesné půdorysy a řezy.¹¹⁾ Kontrole, měření na místě a opravě výkresů bylo věnováno mnoho úsilí, i když ne všechny nepřesnosti se podařilo odstranit.

Nové poznatky o podobě středověké stavby

V průběhu staletí bylo opevněné sídlo podstatně změněno mnoha přestavbami, dostavbami a stavebními úpravami. Již zmíněný A. Sedláček dospěl k názoru, že trojdílné severní křídlo s výrazně silnějšími obvodovými i příčnými zdmi je „prvotním palácem ze 14. věku“. V odstavci věnovaném suterénu uvádí, že „sklepům pod severní částí hradu říká se posud pod věží,

poněvadž tu stála velká čtyřhranná věž, chráníc hrad a opatrujíc tuto slabší stranu“. Zmiňuje však také věž v místě severovýchodního křídla, která byla „teprve asi ke konci 15. století postavená a proto novou věží jmenovaná“.¹²⁾ V knize je publikován schematický půdorys přízemí.¹³⁾

Ve velmi stručném stavebněhistorickém průzkumu městského jádra, zpracovaném v SÚRP MO v roce 1972, jsou Starému zámku věnovány pouze necelé tři strany.¹⁴⁾ Je zřejmé, že ať už z časových nebo jiných důvodů nebyl proveden podrobnější průzkum celé jeho budovy. Jako pozůstatek původního hradu je jen povšečně jmenován „hlavní trakt severního křídla“, za středověký je označen „sklep pod vnitřním traktem východního křídla“. Sotva lze souhlasit s uvedeným názorem, že vnitřní trakt tohoto křídla je jen nepatrně mladší.

Stejně malý rozsah má i architektonický rozbor Starého zámku v předběžném stavebněhistorickém průzkumu zpracovaném projekcí podniku Středočeského KNV Obnova památek zřejmě po roce 1980.¹⁵⁾ I v tomto případě byla nejspíš provedena pouze zběžná obhlídka objektu, užívaného správou vojenských lesů, a nepodařilo se vstoupit do všech prostor. Autorka Věra Kuthanová předpokládá, že hranolová, podle starých zpráv „nová“ věž stávala v severním křídle v prostoru se

Obr. 10: Hořovice, Starý zámek, půdorys přízemí s barevným vyhodnocením stavebního vývoje (zaměření a kresba J. Veselý 2024, s využitím plánů z roku 1931).

zčásti zachovaným šnekovým schodištěm. Stejně jako níže jmenovaný Tomáš Durdík přisuzuje středověký původ nejen suterénu a přízemí trojdílného severního křídla, ale také suterénu západního traktu východního křídla. T. Durdík zařadil Starý zámek v Hořovicích do jím vytvořené kategorie hradů přechodného typu.¹⁶⁾ Podrobněji se zabývá zemním valem, který byl zachován na severovýchodní straně hradního areálu až do roku 1980, kdy byl až na velmi malou část likvidován před výstavbou garáží. Existenci věže pokládá za otevřenou otázku. V knize je publikován již zmíněný schematický půdorys přízemí převzatý z díla A. Sedláčka. Navíc také podrobnější, zdaleka ne však přesný plán suterénu zámku s nápisem *Kellergeschosz*, pocházející podle T. Durdíka z doby před rokem 1844.¹⁷⁾

Určité menší části budovy Starého zámku nebyla věnována zvláštní pozornost, a to i přesto, že je od sousedních prostor v nejednom směru odlišná a má ve všech podlažích čtvercový půdorys. Na severovýchodním nároží budovy navazuje na východní křídlo a pohledově splývá s jeho východní fasádou. Okna místnosti č. 1.05 v přízemí této části jsou podstatně menší než ostatní okna v přízemní všech tří křídel budovy. Podlaha leží o 1,17 m výš než podlaha sousedních místností přízemí; výškový rozdíl vyrovnávají schody v průchodu jižní zdi. Pokud

zkusíme pozorněji sledovat hlavní římsu východní fasády, všimneme si, že není zcela přímá, ale na pravé straně je zalomená. Na schematickém půdorysu přízemí, publikovaném A. Sedláčkem, se zmíněná čtvercová součást stavby výrazně odlišuje od trojdílného severního křídla svými podstatně slabšími stěnami. Vzbuzuje proto dojem, že je součástí barokní dostavby zámku. Podobně jsou zdi zakresleny i na mnohem podrobnějším plánu suterénu publikovaném T. Durdíkem. Tloušťka stěn suterénu věže je zde ve srovnání s masivními stěnami severního křídla sotva poloviční. Nelze pochybovat o tom, že právě proto byla tato část budovy vždy opomíjena. Výrazná chyba v plánu ovlivňovala názor badatelů od 19. století až do současnosti. Otázka, kde stála tradicí předpokládaná čtyřhranná věž, zůstávala nezodpovězena. Až v roce 2012 bylo při operativním průzkumu po zdvižení ocelového poklopu ve výše uvedené místnosti shledáno, že tloušťka obvodových zdí v úrovni pod podlahou přízemí je ve skutečnosti zhruba dvoumetrová. Nebylo možné pochybovat o tom, že jde o dlouho nerozpoznané zdivo tradicí předpokládané hranaté věže. Její spodní prostor bez okenních i dveřních otvorů je přístupný pouze otvorem v podlaze přízemí. Jde o dosti velký pozůstatek věže, který při zběžném pohledu splývá s budovou zámku.

Obr. 11: Hořovice, Starý zámek, podélný řez severním křídlem s barevným vyhodnocením stavebního vývoje (zaměření a kresba J. Veselý, 2024).

Sklepení věže o vnitřním půdorysu cca 3×3 m, zapuštěné min. 3,5 m pod úroveň terénu, je zaklenuto půlkruhovou kamennou valenou klenbou s vrcholnicí ve směru východ-západ. V klenbě je tesaný kamenný rám pro čtvercový poklop. Tloušťka kamenných obvodových zdí bez okenních otvorů dosahuje min. 1,8 m. Líce zdiva jsou pečlivě vyzděny z různě vysokých kamenů na pevnou maltu s většími zrny vápna. Spodní prostor věže není dole uzavřen podlahou ani udusaným násypem. Ještě 20 cm pod povrchem nepříliš zpevněné zeminy nalezneme úlomky malty a cihel, v koutech hromady kamenů. Využití hasičského žebříku bylo časově omezeno, nebylo možné hledat výkopem nejnižší úroveň obvodového zdiva. U severovýchodního koutu je zcela dole východní stěna věže v celé své tloušťce cca 2 m narušena průrazem ústícím do násypu za zdí. V něm jsou obsaženy kameny, hlína, cihly a též úlomek prejzové krytiny. Nejspíš šlo o pokus proniknout do tzv. pivovarských sklepů, které jsou ovšem podstatně niž. Za zmínku stojí, že také ve sklepech je nedokončená, ve skále ražená chodba směrem k interiéru věže (m. č. 2.06).

Rovněž západní stěna prostoru je v úrovni 2 m nad současnou podlahou porušena průrazem, který je však větší a stavebně upravený. Cca 1,5 až 1,7 m vysoký a 1,6 m široký otvor prochází celou tloušťkou zdi mezi věží a východní místností suterénu severního křídla. Má stěny vyzděné převážně z kamene s příměsí zlomků cihel a je sklenutý půlkruhovou valenou klenbou. Ve spodní části je klenba kamenná, ve vrcholovém pásu je zdivo čistě cihelné. Podlaha otvoru je sklonitá, upadající k východu o 11 cm a je dlážděna valouny. Od místnosti č. 1.06

jej dělí zazdívká silná v dolní části ze smíšeného zdiva 75 cm v horní čistě cihelné části 30 cm. Zdivo věže je v okolí průrazu velmi hrubě vylámáno a nikdy nebylo začištěno. V horní části průrazu vypadá situace tak, jako by zde zdivo věže mělo tloušťku pouhých 50 cm a přiléhalo ke staršímu lícovanému zdivu severního křídla, respektive obvodové hradby. Na průraz navazuje severním směrem v úrovni jeho podlahy ve zdivu západní stěny věže vodorovná drážka vysoká cca 30 cm – na jednu řadu kamenů. Obdobná je i v protilehlé východní stěně, což dává tušit, že zde bylo zamýšleno vložení vodorovné konstrukce, pravděpodobně podesty pro schody zpřístupňující nejspodnější část interiéru věže. Z charakteru zásahů se ale zdá, že záměr nebyl nikdy zcela dokončen. O účelu spojení sklepa severního křídla se spodní částí věže bychom mohli jen spekulovat.

Nahoře pod vrcholem klenby je na východní straně cca 52 cm vysoký pás východní stěny vyzděn ze smíšeného zdiva s vysokým podílem cihel. Zdá se, jako by zde původně probíhal patrový ústupek, který byl ale při vyzdívání klenby zrušen. Na západní straně se pak pod vrcholem klenby nachází menší průraz směrem do chodbičky mezi místnostmi č. 1.05 a 1.21. Jeho pravá (severní) špaleta vypadá jako pravidelně vyzděná, jižní je ale ve zdivu vylámána. Nahoře je otvor završen cihelným záklenkem navazujícím na kamennou klenbu ve věži, na západě je uzavřen cihelnou příčkou (obr. 13). Ani zde si účelem otvoru nejsme jisti.

Augustem Sedláčkem tlumočená starší představa místních občanů o „nové věži v místě severovýchodního křídla“ nemůže

Obr. 12: Hořovice, Starý zámek, sklepení ve věži, pohled odspodu. Uprostřed průraz západní stěnou z původní úrovně suterénu severního křídla, nahoře průraz z přízemí severního křídla, zcela nahoře hasičský žebřík procházející otvorem v podlaze zvyšeného přízemí věže, stav 2023.

být dostatečným podkladem pro tvrzení, že je oproti jádru stavby poněkud mladší. Dodatečnému přizdění věže však odpovídá její pravoúhlé přisazení k hradbě, která dnes tvoří východní stěnu severního křídla, i výše zmíněná skladba zdíva v dolním průrazu západní stěny (obr. 9, 11, 12 a 14).

Starý zámek patří mezi fortifikační stavby, které byly v průběhu staletí někdy jen zčásti, jindy však zcela zásadně přestavěny a upraveny. Je třeba vzít v úvahu skutečnost, že budování středověkých tvrzí a hradů mnohdy probíhala postupně. U některých z nich byla např. nejprve vybudována obvodová hradba, oddělující vybraný pozemek od okolního terénu, a k ní byly postupně přistavovány jednotlivé zděné objekty. Je pravděpodobné, že na hořovické tvrzi byla takovou hradbou cca 2,2 m tlustá a ne zcela přímá severní zeď suterénu severního křídla, také jeho východní a západní zeď, i velmi tlustá střední a jižní zeď západního traktu suterénu východního křídla. Při pozorném pohledu na fasádu západní obvodové stěny zámku si lze povšimnout velmi mírného stočení její střední části. Zalomení této stěny je patrné také v interiéru v patře východního křídla v místnosti č. 2.18. Ne zcela přímý směr západní obvodové stěny zámku naznačuje, že může být založena na spodní části původní hradby a opisuje její mírné zakřivení.

Pozdně středověká je ve svém původním rozvrhu trojdílná dispozice hlavního traktu severního křídla. Její uspořádání je v suterénu i v přízemí shodné, s užším středním dílem a většími díly krajními, přičemž v největším západním dílu se v přízemí nachází tzv. rytířský sál.

Obr. 13: Hořovice, Starý zámek, sklepení ve věži. Průraz západní stěnou z přízemí severního křídla uzavřený cihelnou příčkou (foto A. Schubert, 2023).

Obr. 14: Hořovice, Starý zámek, sklepení ve věži. Průraz západní stěnou z původní úrovně suterénu severního křídla uzavřený cihelnou zazdívkou z roku 1869, stav 2023.

Prostory suterénu byly původně přístupné z nádvoří jediným portálem ústícím do střední místnosti (č. -1.03), odkud se vstupovalo do krajních dílů. Zatímco krajní byly zaklenuty prostými valenými klenbami, střední díl je zaklenut křížovou klenbou na koutových pilířích, jejíž vrchol se navíc nachází o 1 m výše. To bylo zjevně vynuceno umístěním vstupu v jižní stěně. Při výškovém rozdílu mezi nádvořím a podlahou suterénu přes

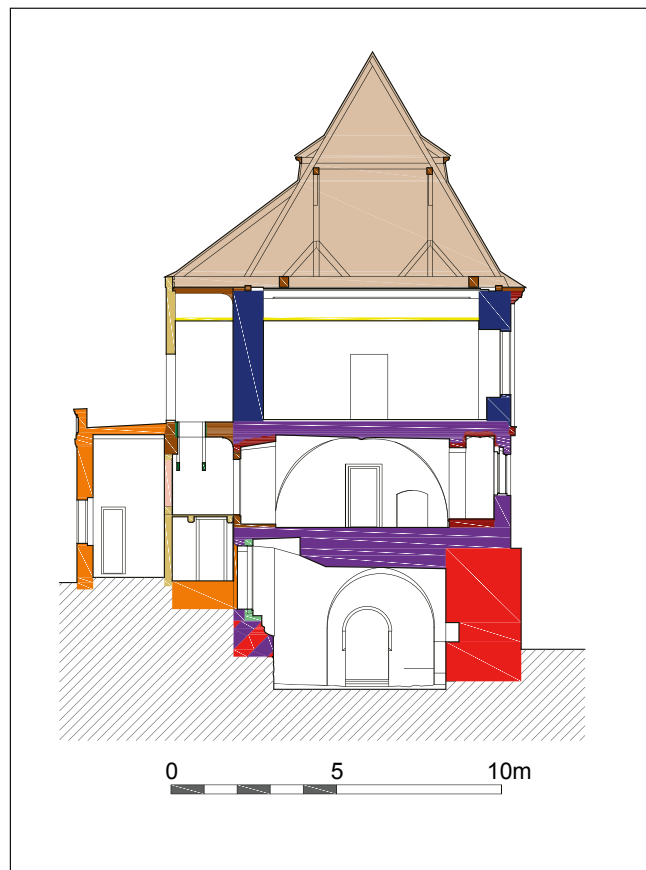
Obr. 15: Hořovice, Starý zámek, střední místnost (č. -1.03) v suterénu severního křídla. Pohled na jižní stěnu a pozdně gotickou křížovou klenbu. V levé části nika vstupního portálu, druhotně zúžená cihelnou vyzdívkou s dřevěnou zárubní. V pravé části je patrný zaslepený okenní otvor, kterému se přizpůsobuje kápe klenby. Dole základová spára v úrovni 90 cm nad stávající podlahou, stav 2024.

3 m musela ke vstupnímu portálu s prahem sníženým vůči nádvoří o 1 m vést krátká přístupová šíje. Další schody pak na portál musely navazovat uvnitř vlastní sklepní místnosti. Tomu je přizpůsoben i tvar jižní kápe klenby. Její vrcholnice směrem k otvoru poměrně strmě stoupá. K větrání a přisvětlení místnosti sloužilo dnes zazděné okénko, nacházející se v západním sousedství vstupu. I na něj tvar kápe klenby reaguje (obr. 15 a 16).

Do obou krajních dílů vedly symetricky umístěné totožné půlkruhově sklenuté kamenné portály. Jejich ostění má okosení s pravoúhlými výběhy v úrovni 60 cm nad patou stojek. Portál vedoucí do východního dílu (dnes místnosti č. 1.04 až 1.06) je zazděný (obr. 17).

Podlaha v místnosti byla druhotně snížena o cca 40 cm, takže je dnes na jižní i severní straně odhalené podloží a základová spára zdíva. Portály v důsledku snížení postrádají prahové díly ostění.

Západní místnost suterénu severního křídla (č. -1.01) s dlažbou z nepravidelného oblého kamene má kamennou valenou klenbu s otisky širokých bednicích prken. Spáry mezi těmito prkny byly překryty tenkými loučkami. Řada z nich zůstala po odstranění bednění v maltě klenby. Dendrochronologický rozbor zjistil, že loučky byly vyrobeny z jedlí kácených po roce 1490.¹⁸⁾ Z nálezkové situace u západní stěny místnosti je

Obr. 16: Hořovice, Starý zámek, příčný řez s barevným vyhodnocením stavebního vývoje (zaměření a kresba J. Veselý, 2024).

Obr. 17: Hořovice, Starý zámek, střední místnost v suterénu severního křídla. Zazděný portálek ve východní příčné stěně, stav 2024.

Obr. 18: Hořovice, Starý zámek, západní místnost (č. -1.01) v suterénu severního křídla. Uprostřed je dobře patrná základová spára starší západní hradby založené přímo na terénu v úrovni 1,20 m nad dnešní podlahou suterénu, stav 2024.

Obr. 19: Hořovice, Starý zámek, západní místnost v suterénu (č. -1.01) severního křídla, detail západní stěny se zbytky odbourané pozdně gotické přízdívky přiložené k vnitřnímu líci starší hradby při snižování úrovně podlahy a budování dochované valené klenby, stav 2024.

patrné, že současná klenba je založena na přízdívce, přiložené zevnitř ke starší hradební zdi, jejíž základová spára se nachází v úrovni 1,2 m nad stávající podlahou (obr. 18). Založena byla na rozpadající se hornině, v podstatě na úrovni okolního terénu. Dnešní klenuté místnosti tedy vznikly druhotným zahloubením pod původní úroveň a odhalené základy byly v tomto prostoru

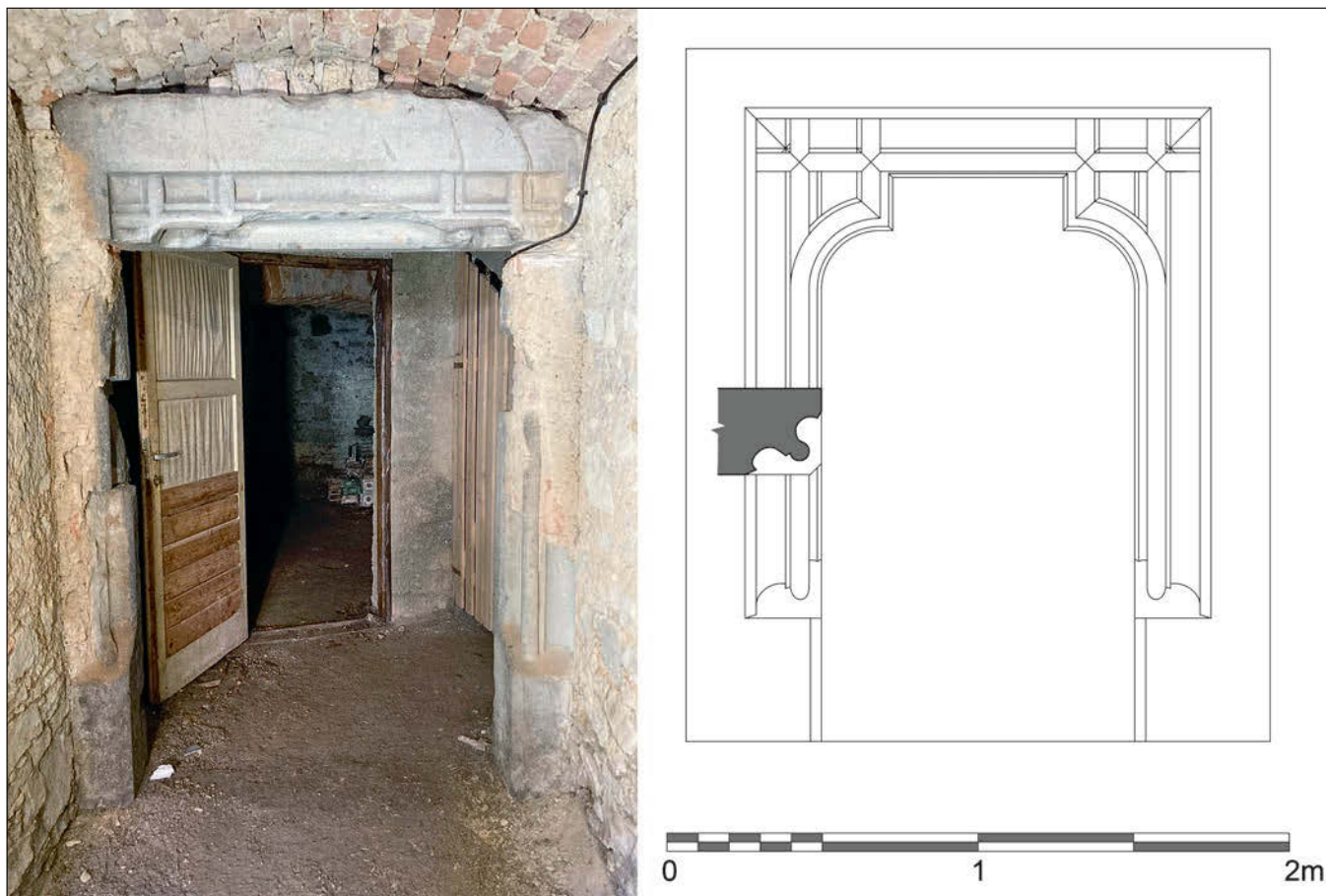

Obr. 20: Hořovice, Starý zámek, původně velká východní místnost v suterénu severního křídla je nyní rozdělena na tři menší stísněné prostory. Na snímku předsíně č. -1.04 je vlevo dole malá část špalety vjezdového otvoru a vpravo novodobá přička s dveřním otvorem místnosti č. -1.05. Nahoře trámový strop z roku 1869, přetínající vstup do zrušeného točitého schodiště z přízemí do patra s prahem v úrovni původní podlahy místnosti č. 1.21. V dolní části snímku je uprostřed patrné čelo zbytku pozdně gotické klenby, odstraněné z větší části v roce 1869, stav 2024.

skryty za zmíněnou přízdívku. Ta byla ale na západní straně z větší části odstraněna a my dnes zde můžeme popsanou situaci zřetelně vidět (obr. 19).¹⁹⁾ Stejně tak i v jihozápadním koutě, kde byla jižní zeď narušena průrazem, nejspíš při hledání sklepa pod severní částí západního křídla. Jeho existenci nelze doložit, zatím ale ani zcela vyvrátit. Místnost byla na počátku 19. století rozdělena mladší příčkou s dveřmi, jejichž dřevěná zárubeň je vyrobena z dubu káceného po roce 1808. Ze stejné doby pochází patrně také přímý vstup z exteriéru, nacházející se v severní zdi při popsané příčce. Dřevěné překlady v jeho otvoru jsou z větší části druhotně použité a jsou různého stáří, nejmladší pochází z roku 1793.²⁰⁾

V jihovýchodním koutě je v kamenné klenbě výšeč segmentově sklenutého menšího okenního otvoru s parapetem ve výšce cca 160 cm nad podlahou. Otvor ústí v patě jižní zdi severního křídla přibližně v prostoru místnosti č. 1.24.

Prostor východního dílu suterénu je poznamenán mnoha přestavbami a úpravami, které budou dále zmíněny. Úroveň jeho podlahy je proti původnímu stavu zvýšena asi o 1,3 m. Z větší části byla odstraněna jeho původní pozdně gotická

Obr. 21: Hořovice, Starý zámek. Odjinud přemístěný pozdně gotický portálek ve dveřním otvoru proraženém v podélné střední zdi východního křídla, pohled z předsíně (č. -1.14) sklepa ve východním traktu. Snímek současného stavu a kresebná rekonstrukce původní podoby (foto, zaměření a kresba J. Veselý, 2024).

klenba, kterou nahradil trámový strop, vyrobený z kmenů kácených v zimě 1868/69.²¹⁾ Vstup ze středního dílu, který byl kvůli zvyšování podlahy zazděn, byl později nahrazen novým průrazem v severozápadním koutě. V jeho nadpraží jsou použity důlní kolejnice. Výškový rozdíl vyrovnává schodiště z cihel kladených svíse. Na západní straně zůstal zachován 1,2 m široký pás původní klenby, včetně části podlahy přízemí. S ním je v severovýchodním koutě spojeno těleso zrušeného šnekového schodiště, vedoucího z přízemí do patra, jehož část se při vložení nového stropu stala součástí suterénu (místnosti č. -1.04) (obr. 20). Prostor pod zachovanou částí klenby byl nejprve ponechán otevřený. Při dělení východní místnosti vestavbou místnosti č. -1.05 byl však cihelnou příčkou zaslepen a vznikl tak do nedávna nepřístupný prostor č. -1.06.

Středověké konstrukce můžeme ale identifikovat i v suterénu východního křídla. Tlustá podélná střední zeď mezi jeho západním a východním traktem a krátký úsek jižní obvodové zdi západního traktu pravděpodobně byly původně hradbou. Západní trakt s kamennou klenbou je součástí středověké tvrze. Z místnosti č. -1.09 sestupovalo zrušené dvouramenné schodiště do lednice a pivního sklepa. Ve valené klenbě místností č. -1.11 a -1.12 probíhá příčná spára. Obě části klenby mají stejný příčný profil a plynule na sebe navazují, jedná se tedy patrně jen o spáru technologickou. V jihozápadním koutě místnosti č. -1.12 vystupuje do prostoru pravouhlá hmota, v níž se nachází drobný prostor č. -1.13. Ze stavebních souvislostí vyplývá, že zdivo klenby i západní zdi se této hmotě přizpůsobují, je tedy jistě stejně stará, nebo starší. V její východní stěně je

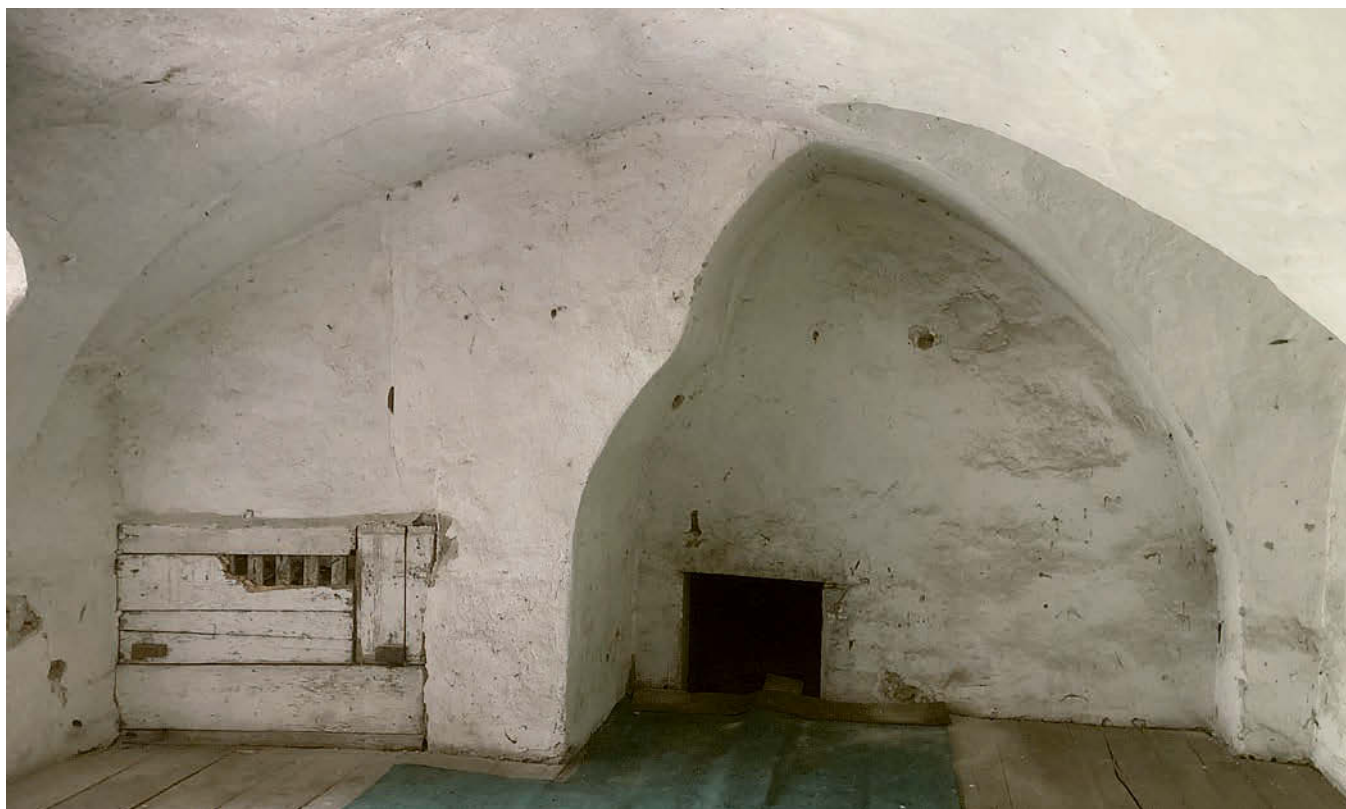
široká nika dveřního otvoru s cihelným záklenkem. V kamenné klenbě m. č. -1.12 jí odpovídá široká výseč s vrcholnicí k otvoru stoupající. Na obě špalety niky navazují v prostoru č. -1.13 drážky s negativy po vytrženém kamenném ostění. Cihelná klenba i západní stěna tohoto prostoru jsou mladší. Kamenná klenba místnosti č. -1.12 byla v baroku narušena v souvislosti s průrazem dveří z místnosti č. -1.14, v nichž bylo druhotně osazeno kamenné ostění sedlového portálu s přetínávacími pruty (obr. 21). Mezi jižní obvodovou zeď a výše popsaný výstupek byl proto vložen podpůrný cihelný pas. Také zde se objevuje situace známá ze severního křídla, kdy se základová spára jižní obvodové zdi nachází v úrovni 0,4–0,75 m nad podlahou. Zdivo je založeno na šterkovém podloží. I zde byla tedy úroveň podlahy snížena druhotně. Zvláštnost situace kolem uvedeného vystupujícího bloku zdiva nás vede k vyslovení opatrné hypotézy, že by se mohlo jednat o pozůstatek tzv. staré věže, zmiňované ve smlouvě z roku 1525. Tato věž by byla začleněna do jižní hradby tvrze a mohla chránit vjezd a vstup pro pěší, k nimž vedly přes příkop most a lávka, ve smlouvě rovněž zmiňované. S ohledem na rozdílnou úroveň založení obvodové hradby a zdiva domnělé věže musela by i tato být mladší než hradba.

Východní trakt suterénu východního křídla s cihelnou valenou klenbou je nepochybně až barokní. Vznikl patrně ve třetině 18. století, kdy získalo východní křídlo svůj dnešní rozsah.

Středověké jsou i místnosti přízemí severního křídla. Od přízemí východního i západního křídla se odlišuje velkou tloušťkou zdiva, která se pohybuje od 1,8 do 2 m na severní, západní a východní straně a 1,3 až 1,4 m na straně jižní. Jak bylo

Obr. 22: Hořovice, Starý zámek, velká západní místnost (č. 1.27) v přízemí severního křídla, pohled k východu. Dřevěné obložení bylo před nedávnem odstraněno (foto A. Schubert, 2012).

Obr. 23: Hořovice, Starý zámek, východní místnost (č. 1.21) v přízemí severního křídla. Před líc východní stěny vystupuje hmota zrušeného točitého schodiště. Účel zvlněné pravé části zdiva je nejasný. Uprostřed, těsně nad podlahou vidíme horní část kamenného ostění dveří do drobného prostoru v síle východní zdi – snad původně převetu, stav 2024.

Obr. 24: Hořovice, Starý zámek, vstupní chodba (č. 1.01) ve spojovacím traktu. Pohled na pozdně gotický sedlový portálek a okno v jižní stěně severního křídla, ústící do místnosti č. 1.21, stav 2024.

popsáno výše, jsou výškové poměry v přízemí silně ovlivněny uspořádáním suterénu. Každá z místností má podlahu v jiné úrovni, přičemž úroveň podlah v krajních dílech se původně v podstatě shodovala. Místnost č. 1.20 ve středním dílu měla ale od počátku podlahu o 1,4 m výše, což jistě činilo případné vzájemné komunikační vazby značně složitými. Pouze vstup do místnosti č. 1.21 se zachoval ve své středověké podobě, s kamenným sedlovým portálem s okosenými hranami. Okosení je na stojkách zakončeno pravoúhlým výběhem 60 cm nad prahem a na překladu v rozích nad sedlem vytváří zdobné jehlcové prohlubeniny (obr. 24). Podobu původního vstupu do sálu č. 1.27 sice neznáme, můžeme ale předpokládat, že se nacházel v místě dnes zaslepené niky v prostoru místnosti č. 1.24. Zda měla i místnost č. 1.20 samostatný vstup nejsme dnes schopni říci. S určitostí víme, že byla přístupná z východního dílu (m. č. 1.21) a nejspíše v 17. století byla propojena i se sálem v západním dispozičním dílu.

Západní sál (obr. 22) je zaklenutý valenou klenbou se dvěma dvojicemi styčných trojbokých výsečí vybíhající z koutových a mezilehlých přízdních pilířů, které jsou minimálně na jižní straně provázané se zdívkou. K západní a severní straně se obrací celkem třemi rozměrnými okny. S ohledem na charakter a rozměry sálu můžeme očekávat, že se jejich velikost oproti středověku příliš nezměnila. Tuto místnost můžeme snad spojit se zmínkou ve smlouvě z roku 1525, kde je popisován

„(sklep) veliký, nad sklepem dolejším, s vlnky křížovými“. Na ose východní stěny sálu odhalila sondáž vysoko nad podlahou obrys zazděného segmentově sklenutého otvoru, který výškově i polohově koresponduje se slepou nikou v sousední místnosti č. 1.20 ve středním dílu. Stáří otvoru však určitě nedokážeme.

Místnost č. 1.21 ve východním dílu je sklenuta valenou klenbou víceméně půlkruhového profilu, založenou na jižní straně na přízdních pilířích. Na jihu jsou v klenbě dvě trojboké výseče, z nichž západní odpovídá umístění vstupního portálu a nad ním se nacházejícího okna z chodby m. č. 1.01. Pro okno v severní stěně je klenba opatřena třetí, tvarově výrazně odlišnou výsečí. Je možné, že jak okno, tak výseč vznikly později. Přibližně na ose východní zdi místnosti najdeme malý dřevěný otvor s prostým, ale velmi masivním kamenným ostěním s rovným překladem a výraznou polodrážkou na odvrácené straně. Na něj navazuje v síle zdiva východní stěny drobný prostor, široký 103 a dlouhý 127 cm uzavřený na východní straně vůči sousednímu prostoru č. 1.05 ve věži cihelnou zedivkou tloušťky 15 cm. Úroveň nerovné dlažby z menších neopracovaných kamenů se nachází cca 35 až 55 cm nad předpokládanou dřívější úrovní podlahy místnosti č. 1.21 v severním křídle a 65 cm pod úrovní podlahy v místnosti č. 1.05 ve věži. Prostor je zaklenutý kamennou segmentovou klenbou s otisky šalování, která dosti strmě stoupá ve směru k věži. S ohledem na velikost prostoru a výškové poměry lze interpretovat situaci jako zbytek převetu z doby před výstavbou věže.

V severovýchodním koutě vystupuje do místnosti hmota zrušeného točitého schodiště (obr. 23). Jeho stěny jsou vyzděné z cihel tloušťky 7,5 cm a jsou v nich zachovány kapsy po stupnicích. Tubus schodiště je nyní shora uzavřen plochou cihelnou klenbou a je do něj vestavěn pilíř ze smíšeného zdiva související se vznikem příček mezi místnostmi č. 2.13, 2.33 a 2.34 v patře.

Místnost č. 1.20 ve středním dílu přízemí je zaklenuta valenou klenbou půlkruhového profilu se dvojicí velkých styčných trojbokých výsečí, jejichž hrany jsou zvýrazněny hřebínky. Nika okenního otvoru v severní stěně je v současné podobě spojena s nejspíše mladším, dnes zaslepeným schodištěm v síle zdiva vedoucím do patra. Vlastní otvor okna je ale patrně středověký, o čemž svědčí dochovaný kamenný překlad s okosením a otvory, snad po mříži. Jak bylo zmíněno výše, je otázka původního vstupu do místnosti složitá. Byl-li nějaký otvor na místě dnešního vstupu z jihu, nevíme. Rozložení ostatních otvorů ze suterénu i přízemí však s jistotou vylučuje, že by se mohlo jednat o dveře. Současný vstupní portál je až barokní. Při restaurátorském průzkumu objednaném městem byla ve východní stěně v severovýchodním koutě odhalena šikmá špaleta otvoru, otevírajícího se do popisované místnosti. Nevelký spodní úsek protější špalety byl nalezen cílenou sondou u podlahy pod parapetem široké niky, která dnes zaujímá velkou část stěny. Jednalo se nepochybně o vstup ze sousedního východního dílu (m. č. 1.21), do něhož se obracelo jeho ostění. Dvojici nik najdeme také v západní stěně místnosti. Menší z nich se nachází 63 cm od severozápadního kouta. Sahá do výšky 112 cm nad podlahou a zaujme na ní především segmentový záklenek s vrcholnicí velmi strmě stoupající směrem k východu. Větší nika se nachází na ose stěny a v jejím ústí najdeme kamenný pozdně gotický portál s rovným překladem. Ostění má na lícové straně široké okosení, které je na stojkách ukončeno pravoúhlým výběhem. Na rubové straně je opatřeno rozměrnou polodrážkou pro dřevěné křídlo. Skutečnosti, že se portál obrací okosením do niky (nikoliv do prostoru) a že okosení na překladu probíhá do zdiva, bez návaznosti na profilaci

Obr. 25: Hořovice, Starý zámek, střední místnost (č. 1.20) v přízemí severního křídla. Vlevo nika s portálkem, uprostřed okenní nika se spodními stupni zazděného schodiště v severní stěně, vpravo široká segmentově klenutá nika ve východní příčné stěně, stav 2023.

Obr. 26: Hořovice, Starý zámek, střední místnost (č. 1.20) v přízemí severního křídla. Vlevo široká nika ve východní příčné stěně, uprostřed nika s novějšími dveřmi v jižní stěně, vpravo nika s otočeným pozdně gotickým portálkem, stav 2023.

stojek svědčí o jeho druhotném užití. Samotná nika za ostěním má rovnou podlahu z cihelných dlaždic a je segmentově sklenutá. Její špalety se rozevírají směrem k západu, kde je ale uzavřena 16 cm silnou cihelnou zazdívkou. Odpovídá výše popsanému otvoru ve východní stěně místnosti č. 1.27. Situace svědčí o komunikačním propojení obou místností, které ale pro výškový rozdíl podlah předpokládalo existenci vyrovnávacího schodiště o 6 až 9 stupních. To muselo výrazně vystupovat do prostoru sálu. Původnost takového řešení se zdá nepravděpodobná.

Nahlédněme nyní do místnosti zvýšeného přízemí (č. 1.05) nad sklepením bývalé věže. Nevelkou tloušťkou stěn se odlišuje od sousedního severního křídla. V roce 2019 byl při krátkém dílčím průzkumu v místě poškození interiérové omítky východní stěny cca 1,70 m nad podlahou a 0,8 m vlevo (severně) od okenní niky odkryt povrch zdiva. Nebylo nalezeno běžným způsobem vyzděné zdivo s vodorovnými ložnými spárami. V líci stěny jsou neuspořádané menší kameny, které dříve byly součástí jádra původně podstatně silnější stěny, a šikmo uložené cihly použité k vyrovnání povrchu pod omítkou. Lze tedy uvažovat, že v období kdy, kdy stavba už neměla vysloveně obrannou funkci, byly v zájmu zvětšení plochy místnosti stěny zevnitř zeslabeny z původní tloušťky cca 1,8 m na pouhých 90 cm.²²⁾ Na severní a jižní straně je stěna překryta cihelnou valenou klenbou, hypotézu tam nelze ověřit. A západní stěnu místnosti tvoří v podstatě východní zeď severního křídla. Je možné poukázat i na skutečnost, že otvor s poklopem není umístěn uprostřed místnosti. A nezdá se pravděpodobné, že by při vyzdívání nové nepřítliš tlusté severní a východní stěny nebyly vytvořeny běžné širší okenní otvory a niky.

Na závěr kapitoly věnované středověku bychom rádi poukázali na vysokou architektonickou úroveň kamenného portálu druhotně umístěného ve sklepení východního křídla (obr. 21). Jak typologicky, tak zpracováním jej můžeme přiřadit k velmi kvalitní produkci přelomu 15. a 16. století. Jeho původce byl zjevně obeznámen s předními dobovými architektonickými díly. Svědčí to o vynikajícím postavení stavebníka a o výstavní podobě tehdejšího hořovického panského sídla, z níž se nám bohužel mnoho nedochovalo.

Hrad se stal zámek

Jak bylo již uvedeno v nástinu dějin, došlo nejpozději v roce 1525 k rozdělení objektu na dva díly.²³⁾ Ve smlouvě je již jmenován jako zámek. Společným majetkem měly být most i lávka, dolejší síň a dolejší světnice, pekárna, spižírna pod síní i s pivnicí, sklep vinný, šíje, maštal v zámku a další části budovy i celého areálu. K společnému užívání byla určena také kuchyně a studnice v hradě. Jako součást *Dílu hořejšího* je kromě jiného jmenována velká síň přístupná po schodech ze síně před čelední světnicí. Součástí *Dílu dolejšího* je podle smlouvy kromě jiného síň na staré věži, také však světnice a dvě komory v nové věži.

Popis obou dílů i částí určených ke společnému užívání je dosti obsáhlý. Po téměř pěti letech je téměř nemožné ztožnit popisované prostory s existujícími. Je však jasné, že rozsah stavby překračoval výrazně dnes identifikovatelné předbakrokní části. Kromě výslovné zmínky o dvojici věží zaujme zejména opakované líčení schodů mezi místnostmi (odpovídající dochovanému výškovému uspořádání suterénu a přízemí

Obr. 27: Hořovice, Starý zámek, zvýšené přízemí věže (č. 1.05). V podlaze poklop otvoru do sklepení (foto A. Schubert, 2022).

Obr. 28: Hořovice, Starý zámek, půdorys 1. patra s barevným vyhodnocením stavebního vývoje (zaměření a kresba J. Veselý, 2024, s využitím plánů z roku 1931).

severního křídla) a složitějšího systému pavlačí, kterými byly zjevně přístupné prostory v horním podlaží. Jejich pozůstatkem by mohly být otisk schodiště na severní stěně místnosti č. 1.26 a kamenné konzoly vyčnívající v koutech chodby č. 1.03 z jižní zdi severního křídla (obr. 31 a 32).²⁴⁾ Ze zmínky o mostu a lávce implicitně dovodíme, že do zámku vedla klasická středověká sestava brány kombinované s brankou pro pěší.

V předchozím textu byla již polohově určena nová věž. Je pravděpodobné, že ve smlouvě uvedená stará věž stála jižněji, při předpokládané bráně, jak bylo uvedeno výše. Její konkrétní polohu by mohl určit archeologický výzkum, případně také nález při výkopových pracích v areálu.

Středověkým stavebním součástí budovy Starého zámku byla již v předchozím textu věnována pozornost. Bude vhodné zabývat se nyní dostavbou budovy do dnešní podoby; vrátit se do jednotlivých prostor a pokusit se stručně popsat jejich mladší úpravy. Pomůckou pro časové zařazení je v některých případech dendrochronologická analýza vzorků z dochovaných dřevěných stavebních konstrukcí.

Dnešní hmotové uspořádání zámku vzniklo až v první polovině 18. století. Dokládá to datování všech krovových konstrukcí do roku 1734.²⁵⁾ S tím koresponduje zobrazení zámku na pohledové mapě hořovického panství pořízené v roce 1756

Obr. 29: Hořovice, Starý zámek, výsek z pohledové mapy hořovického panství. J. A. Kolbe, 1756.

zemským zeměměřičem J. A. Kolbem. Této výrazné přestavbě předcházelo ale více fází menších novověkých zásahů v průběhu 16. a zejména 17. století. Ke starší vrstvě, kterou můžeme označit ještě za renesanční, patří zdivo prvního patra severního a malé části západního křídla. Svědčí o tom jednak odlišná tloušťka obvodového zdiva a jeho jinde chybějící odsazení od zdiva přízemí, jednak přítomnost sdružených dvojic oken. Ve

Obr. 30: Hořovice, Starý zámek, přízemí spojovacího traktu. Pohled na klenutý pas arkády. Nahoře strop mladší přístavby (č. 1.23) klenutý do travers, stav 2024.

stejně době vzniklo točité schodiště v severovýchodním koutě místnosti č. 1.21 v severním křídle, spojující přízemí s patrem.

Výraznějšími úpravami pak prošel zámek po třicetileté válce, kdy byl zpuštěn zejména během švédského vpádu. Majitelem byl v té době Bernard Ignác z Martinic, nejvyšší purkrabí Českého království. Důležitou roli zde přisuzujeme úpravám v místnosti č. 1.20 ve zvýšeném přízemí severního křídla. Tento prostor je nyní přístupný pouze padacími dveřmi v podlaže chodby patra (m. č. 2.09). Odtud sestupují strmé dřevěné schody s fošnovými schodnicemi do chodbičky č. 1.19b. Teprve tam nalezneme prostý barokní portál do zmíněné místnosti. Její základní uspořádání bylo popsáno výše. Úpravy z druhé poloviny 17. století nás vedou k domněnce, že se tehdy v tomto prostoru mohla nacházet zámecká kaple. Po roce 1653 vzniklo schodiště v síle severní zdi, směřující do velkého salonu v patře (dnes m. č. 2.14 a 2.15).²⁶⁾ Při jeho budování nebo úpravě byla rozšířena původní okenní nika, v jejíž východní špaletě vyúsťuje. Nika dostala nové zaklnutí v podobě nízké segmentové valené klenby s dvojicí styčných pětibokých výsečí s omítkovými hřebínky. Na ose východní stěny byla zřízena velká, segmentově zaklnutá nika (o rozměrech š. 226 cm, v. 152–166 cm, hl. 46 cm). Nika byla do zdiva prokazatelně vybourána druhotně a v souvislosti s jejím zřízením byl zazděn dříve popsáný vstupní otvor z místnosti č. 1.21. Současně s nikou došlo k vložení gotického kamenného portálu do otvoru ze sálu. Není dokonce vyloučena možnost, že celý otvor vznikl právě až v této době. Celé nové uspořádání místnosti, její přímé propojení s rezidenční částí zámku a velké rozměry centrálně umís-

Obr. 31: Hořovice, Starý zámek, podélný řez spojovacím traktem s barevným vyhodnocením stavebního vývoje (zaměření a kresba J. Veselý, 2024).

Obr. 32: Hořovice, Starý zámek, přízemí východního křídla, chodba (č. 1.03). Konzola v severozápadním koutě (foto A. Schubert, 2012).

těné niky na východní straně nabízí domněnku, jestli nemohla být využívána k umístění například cestovního oltáře. Zřízení domácí kaple v zámku nejvyššího purkrabí Bernarda Ignáce z Martinic, mecenáše katolické církve a nositele Řádu zlatého rouna, je velmi pravděpodobné.²⁷⁾

Díky dendrochronologické analýze také víme, že dochované trámové stropy nad patrem severního křídla vznikly za stejného majitele, na konci 70. let 17. století. Hnědě natřený, původně pohledový strop má zdobně okosené trámy a překládaný záklop. Ze stejné doby jako stropy pochází rovněž členění severní a západní fasády (viz dále).

Zajímavé je, že k zásadní přestavbě zámku, během níž dostal v podstatě již svoji dnešní podobu, došlo až ve 30. letech 18. století. Tedy v době, kdy vrchnost sídlila již na novém zámku. Tehdy vzniklo dnešní západní křídlo a východní křídlo bylo výrazně rozšířeno. Obě křídla charakterizují jednoduché fasády, jejichž velké hladké plochy jsou členěny pouze plastickými šambránami oken a profilovanou korunní římsou. Byl vybudován nový komunikační systém s velkorysým dvou-ramenným schodištěm na styku severního a východního křídla a na něj navazující nový jižní chodbový trakt křídla severního, s krátkými přesahy k jihu, zpřístupňujícími prostory patra bočních křídel. Tento chodbový trakt tvořila v přízemí zděná arkáda o dvou velkých a čtyřech menších obloucích. K ní náleží kamenné pilíře se zbytky červeného nátěru, odhalené částečně v místnostech č. 1.19a a 1.22.²⁸⁾ V patře však měla chodba původně zřejmě pouze dřevěnou prosklenou stěnu, zakončenou dřevěnou římsou, která byla načepována na konce vazných trámů krovu. Tato dřevěná stěna byla patrně nahrazena zděnou ještě před koncem 18. století.

Všechny nové prostory v přízemí bočních křídel byly zaklenuty valenými klenbami, většinou s velkými pětibokými výsečemi. Vznikly též nové rozměrné kuchyně (m. č. 1.04, 1.26) a komíny s klasickými příkladacími otvory obrácenými do prostorů chodeb. V patře se zachoval zbytek klenuté kuchyně pouze ve východním křídle v dnešních místnostech č. 2.05 a 2.06.

V patře vznikla v této době na rozhraní severního a východního křídla v sousedství někdejší věže nová chodba, zakončená záchodem. Nejpozději v souvislosti s jejím zřízením zaniklo dříve popsané točité schodiště z přízemí.

Obr. 33: Hořovice, Starý zámek, přízemí východního křídla. Komůrka se čtyřmi malými nikami v koutě místnosti (č. 1.04) pod schody do věže sloužila jako záchod, stav 2024.

Sondy do podlahy půdy a mezistropí nad patrem obou bočních křídel dokládají, že stropy nových prostor v patře měly omítané podhledy s oboustranně odsazenými omítkovými fabiony. Dodnes jsou viditelné v prostoru schodiště č. 2.01 a chodby – dnes místnosti č. 2.30, 2.32 a 2.33.

Součástí této vývojové fáze zámku je i tzv. konírna v suterénu západního křídla. Je zaklenuta půlkruhovou valenou klenbou, ve spodní části kamennou, výše vyzděnou z cihel 5,5 × 15 × 23,5 cm. Byla užívána jako koňská stáj, jižní část naposled jako kurník. Při jižní zdi a v severovýchodním koutě při východní zdi jsou pozůstatky stání s železnými koši na seno. Podlaha, zčásti z cihel svisle kladených, v místě stání dřevěná, je v úrovni asi půl metru pod stávajícím terénem.

Do první poloviny 19. století klademe řadu poměrně výrazných vnitřních úprav, mezi nimiž je nejvýraznější vložení dvojice dvou-ramenných schodišť propojujících obě nadzemní podlaží a půdy bočních křídel. Zásadní zásah prodělaly rovněž obě suterénní podlaží východního křídla, kde došlo ke zrušení původního schodiště do pivovarských sklepů ústího v místnosti č. -1.09 a zřízení nové schodišťové šíje z předsíně č. -1.14 (viz dále).

Další podklady pro doplnění stavební historie budovy pocházejí až z poloviny 19. století. V roce 1852 se stal novým majitelem panství Fridrich Vilém I. z Hanau, kurfiřt hesensko-kasselský. Obydlím šlechty již byl Nový zámek. Ve Starém

Obr. 34: Hořovice, Starý zámek, půdorys tzv. pivovarských sklepů ve druhém suterénu, s barevným vyhodnocením stavebního vývoje (zaměření a kresba J. Veselý, 2024).

zámku byly zřizovány vrchnostenské úřady a byty vysoce postavených úředníků. V roce 1855 byla uzavřena smlouva o pronájmu budovy hořovické obci a pořízen rozpočet na její opravu, v následujícím roce pak sepsán inventář. Konkrétní poloha jednotlivých místností nebyla určena, ať už šlo o kancelář berně, nebo dřevník či místnost pro hnané postrkem. Převážná většina popsaných dveří a oken byla v průběhu téměř dvou set let vyměněna. Zajímavý je údaj o pavlači s železným zábradlím v přízemí východního křídla. Jedná se nepochybně o dosud existující pavlač probíhající v patě východního průčelí východního křídla. Podobu původního kovaného zábradlí zachycují ještě fotografie ze 70. let 20. století, uložené ve fotoarchivu NPÚ ÚOP středních Čech.

V dosti podrobném popisu celého zámku z ledna roku 1868 jsou odlišena jeho tři křídla s mansardovou střechou krytou prejzy. Zmíněny jsou i „daleko se táhnoucí sklepy“, ve východním křídle byl výslovně uveden „někdejší pivní sklep, klenutý“. Po důkladném pročtení všech ne snadno srozumitelných popisů a inventářů lze dospět k poznání, že v přízemí severního křídla byla větší zasedací místnost panské komory a v jejím sousedství špatně přístupná místnost (č. 1.20), užívaná jako komora k bytu kamerálního ředitele.²⁹⁾ Přízemí východního křídla využíval rentovní úřad, přízemí západního křídla sekretariát a revisoriát panské komory. V patře severního i západního křídla byl byt kamerálního ředitele se sedmi pokoji, v jeho východním křídle byl byt rentmistra.³⁰⁾ Některé z jednotlivých místností jsou

Obr. 35: Hořovice, Starý zámek, tzv. pivovarské sklepy. Šije zrušeného staršího schodiště ze suterénu východního křídla. Dole výchoz skalního masivu s ústím dvojice štol – pravá, níže položená je odvodňovací (foto M. Majer, 2024).

Obr. 36: Hořovice, Starý zámek, tzv. pivovarské sklepy. Jižní místnost, vpravo průchozí otvor v příčné dělicí stěně, vlevo komůrka v západní stěně (foto P. Ježek, 2017).

zběžně charakterizovány. Hned vzápětí byl potom zpracován obsáhlý rozpočet na přestavbu. Je v něm uvedeno i osazení 26 schodišťových stupňů k bytu rentmistra a 22 stupňů k bytu pana dvorního rady.³¹⁾ Podle oznámení stavitele Hartmanna ze srpna roku 1868 bylo z bezpečnostních důvodů nutné vystavět u západního křídla přístavbu nad padacími dveřmi. Není vyloučeno, že šlo o přístavek s WC; v místě šikmého zúžení chodbičky může být stará odpadní šachta.

Ve velmi podrobném inventáři bytu kamerálního ředitele z roku 1869 jsou kromě jiného uvedeny i padací dveře, které dodnes jako jediné umožňují přístup do střední místnosti (č. 1.20) v přízemí severního křídla.³²⁾ „Salonem“ byla nepochybně střední místnost patra severního křídla, nyní rozdělená příčkou na místnosti č. 2.14, č. 2.15. A „sedmým rohovým pokojem“ s třemi okny byla jižní místnost západního křídla (č. 2.20). V podrobném inventáři služebního bytu rentmistra v pravém tzn. východním křídle, sepsaném v tomtéž roce, je opět zmíněna dodnes existující, tehdy dlážděná pavlač probíhající podél pravé tzn. východní strany tohoto křídla. Z textu vyplývá, že přízemí věže (č. 1.05) sloužilo tehdy jako spižárna. Místnost oddělená od ní pěti stupni schodiště byla kuchyní a později zřejmě prádelnou. Komůrka přístupná z jejího severovýchodního koutu se zazděným okénkem a čtyřmi malými zaklenutými nikami sloužila jako záchod. V inventáři je dále zmíněno i 25 dřevěných stupňů do I. patra, dále na půdě dva dřevníky, moučnice a nově udělané vikýře. Zajímavý je údaj o nedlážděné sklepní předsíni (dnes m. č. 1.14) s dvoukřídlými padacími dveřmi, které vedou do bývalé lednice. Otisk těchto dveří zůstal zachován.

V dokladech jsou rovněž zmíněny stavební úpravy v suterénu východního dílu severního křídla. Byla zde zřízena vozová kolna, pro niž byla silná severní obvodová zeď proražena širokými vraty, byla odstraněna klenba a úroveň podlahy zvýšena o 1,3 m. Mezi suterénem a přízemím byl zřízen nový, výše položený dřevěný strop a spojovací schodiště navazující na gotický portálek z místnosti č. 1.01.

V polovině 19. století se celkové uspořádání interiéru i exteriéru budovy do určité míry zřejmě blížilo dnešnímu stavu. Je třeba přiznat, že tento příspěvek je zaměřen především na starší období stavební historie hořovického Starého zámku. Už z časových důvodů nebylo možné zabývat se početnými utilitárními, v dokladech zčásti stručně zmíněnými, ale mnohdy vůbec nezaznamenanými stavebními úpravami provedenými v minulém a předminulém století. Patří mezi ně např. i snížení výšky všech obytných místností vložením lehkého dřevěného mezistropu. Na podbíjení byly vloženy dvě vrstvy tepelně izolační rohože ze skelné vaty.

Střecha, fasády

Předmětem průzkumů v letech 2012–2024, zaměřených především na starší období existence Starého zámku, nebyly jednotlivé konstrukce krovů. Přesto považujeme jejich stručný popis za žádoucí. Mansardová zvalbená střecha s pultovými vikýři je pokryta pálenými vlnovkami. Před rokem 1970 byly krytinou prejzy; v podkroví však zůstalo zachováno několik starých poškozených vlnovek. Dříve zčásti využívané, dnes nevyužívané podkroví je přístupno schodišti ze západního a východ-

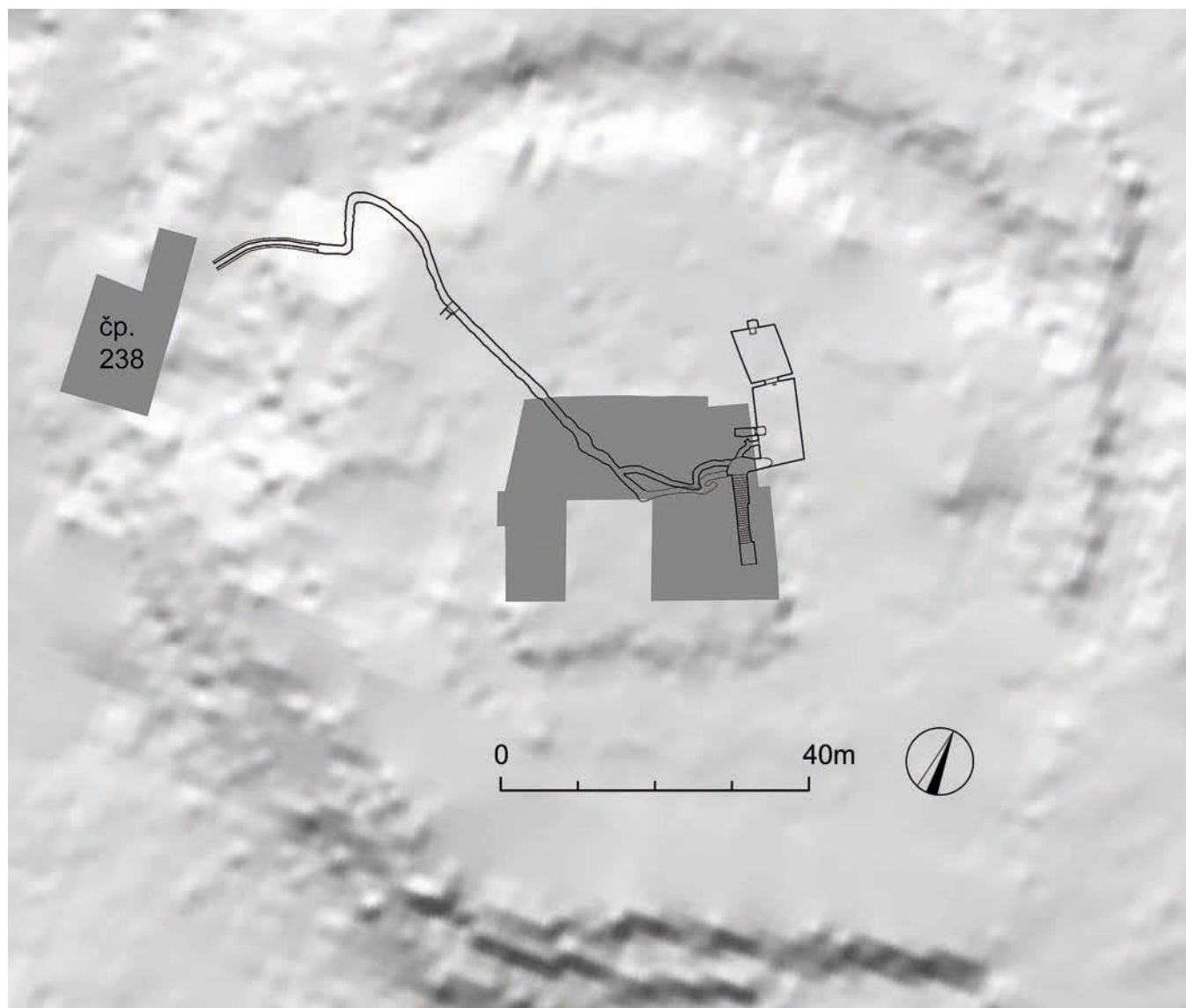
ního křídla. Krovové konstrukce nad všemi křídly jsou krokevní, s vaznými trávy ve všech vazbách a s jednou úrovní hambalků. Krovy nad severním a západním křídlem mají podélné vázání v podobě dvojice stojatých stolic, nad širším východním křídlem byla použita plně rozvinutá forma ležaté stolice. Krokve všech vazeb jsou průběžné, od vazného trávu až po vrchol, mansardového tvaru střechy je dosaženo přidáním krátkých konzolek nesoucích mansardovou římsu, přibitých přímo na horní líc krokví. Úvaha o možném starším původu jádra krovů nad severním a zejména západním křídlem, vycházející zejména ze strmosti střech se ukázala jako lichá. Stejně tak byla vyloučena možnost, že by mansardový tvar pláště byl výsledkem druhotné úpravy. Rozdílné sklony střech jednotlivých křídel jsou důsledkem zachování stejné výšky hřebene při různých šířkách křídel. Krovy vznikly v dnešní formě jako celek v roce 1734 či letech bezprostředně následujících. V krovu nad západním křídlem jsou ale druhotně použity některé prvky ze staršího krovu ze 70. let 17. století.

Řešení fasád, opatřených hladkou omítkou a završených profilovanou římsou, je dosti střídme. Poměrně nová tvrdá omítka je v dobrém technickém stavu a neposkytuje zatím příležitost hledat zbytky starší úpravy fasády. Nápadné je přede-

vším odlišné řešení severní a zčásti i západní fasády. Odlišnost, spočívající především v existenci mezipatrových ústupků a říms a v přítomnosti dalšího složitějšího členění, odpovídá rozsahu dochovaných zbytků nejstarší stavby. Vertikální členění lizénovými rámy a vpadlými poli v úrovni přízemí a patra ukazuje na raně barokní původ této úpravy a na snahu o sjednocení vzezření nesourodé stavby se středověkým jádrem. Nepravidelnosti v členění ve východní části severní fasády, a to i v úrovni 1. patra, svědčí o jeho existenci již před raně barokní stavební úpravou. Tomu nejspíše odpovídají i sdružená okna, jež můžeme považovat za ještě renesanční. Raně barokní úpravu můžeme díky dendrochronologické dataci stropů severního křídla a zbytků starší krovové konstrukce klást na přelom 70. a 80. let 17. století. Byla tedy spojena s výše zmíněným držitelem hořovického panství Bernardem Ignácem z Martinic.

Prostory skryté v podzemí

Doposud velmi málo známé jsou podzemní prostory přístupné ze suterénu Starého zámku. V předchozí části textu bylo již zmíněno zrušené schodiště směřující do podzemí ze západního traktu suterénu východního křídla. Je zaklenuto

Obr. 37: Hořovice, Starý zámek, situace doplněná zakreslením tzv. pivovarských sklepů a štol končící u domu čp. 238 (kresba J. Veselý s využitím vlastního zaměření, orientačního plánu štol P. Olišara a kol. a dat DMR 5G z ČÚZK, 2024).

Obr. 38: Hořovice, Starý zámek, průchod nízkou štolou není snadný (foto P. Ježek, 2012).

Obr. 39: Hořovice, Starý zámek, konec štolý a počátek klenuté stoky (foto A. Schubert, 2012).

valenou klenbou stlačeného profilu z cihel velmi nízkého formátu ($15 \times 26 \times 6,5$ cm). Kamenné, nebo dřevěné stupně byly vytrhány – zachovaly se po nich pouze negativy v obou bočních zdech schodišťové šíje. Mimo obrys budovy, ale velmi blízko východní stěně věže jsou dvě dosti velké podzemní prostory, zčásti vysekané ve skále a zaklenuté kamennou valemou klenbou stlačeného profilu. Místní občané o nich hovoří jako o pivovarských sklepích. Podlaha je pokryta mokrou sutí a shnilými zbytky dřeva. Průchozí otvor v kamenné dělicí stěně má cihlový segmentový záklenek. Podle přísazení kleneb k této stěně se jeví pravděpodobné, že poněkud menší severní sklep byl vybudován jako první. V jeho severní stěně se nachází cihlami sklenutý výklenek, jehož zadní stěnu tvoří hrubě opraco-

vaná skála. Z vrcholu klenby sklepa před výklenkem vybíhá k povrchu terénu z kamene vyzděný, zatím provizorně překrytý průduch o průřezu cca 90×60 cm. Ve zdivu jeho horní části jsou druhotně použita kamenná okenní ostění pozdně renesančního, nebo raně barokního charakteru. Obdobný průduch, ale menšího profilu cca 30×30 cm vybíhá z vrcholu klenby na severním konci většího jižního sklepa. Oba průduchy jsou dnes na terénu provizorně překryty, jak vypadalo původně jejich vyústění, nevíme. V západní stěně jižního sklepa je ve skále vysekaná slepá chodbička široká cca 0,9 a dlouhá 2,75 m (č. -2.06). Od sklepa ji odděluje dveřní otvor s kamenným ostěním barokního charakteru, jehož články jsou ale druhotně použité. Ostění se obrací do chodbičky lícem s obvodovým páskem, do sklepa pak polodrážkou pro dveřní křídlo. Klenba sklepa vstup do chodbičky reflektuje pětibokou výsečí, vyzděnou z použitím cihel. Cihelnou obezdívku má i ostění a na ně navazující část stěn a stropu chodbičky. Zdá se, že chodbička měla propojit sklep se spodním podlažím sousední věže (kde je rovněž proveden ve východní stěně průraz). Výškově se ale oba pokusy mýlí o více než 2,5 m. Mezi vstupem do chodbičky a vstupem do sklepa se v patě jeho západní stěny nachází také otvor odvodňovací stoky (č. -2.09) cca 60×60 cm. Podle prostorových a stavebních souvislostí se domníváme, že tzv. pivovarské sklepy vznikly v rámci barokního období, nejspíše před polovinou 18. století.

Do tzv. pivovarských sklepů nyní ze suterénu východního křídla směřuje mladší dlouhé jednoramenné schodiště (č. -2.01). Je zaklenuté segmentovou klenbou z kamene, doplněného cihlami. Kamenné stupně sem byly patrně přemístěny z výše zmíněného zrušeného schodiště. Bylo již uvedeno, že podle inventáře bytu rentmistra byly v polovině 19. století ve sklepní předsíni padací dveře vedoucí do bývalé lednice.

Ve sklepní chodbě, u paty nového i zrušeného schodiště, je vstup do cca 90 m dlouhé štolý (č. -2.07) vysekané ve skále a směřující k východoseverovýchodu (obr. 34 a 35). Je široká cca 70 cm, vysoká 90–115 cm. Mnohokrát mění směr, většinou však ve velice tupém úhlu. Asi po 18 m je do štolý od severu zaústěna odvodňovací stoka (č. -2.08). V západní polovině je dno zakryté vodou a vrstvou bahna; pro usnadnění průchodu byla sem před časem vložena dlouhá prkna. Po pravouhlé změně směru je ve vzdálenosti asi 75 m od vstupu štola napojena na klenutou zděnou stoku $65/100$ cm (obr. 39). Po 14 m končí stoka hlinitým závalem.

V letech 1790–1830 byl majitelem hořovického panství Rudolf hrabě Vrbna z Freudenthalu, který v Banské Štiavnici studoval mineralogii a hornictví; navíc také pracoval v tamějších dolech. V jeho sbírce byly i cenné nerosty. Nabízí se předpokládat, že právě on by mohl být iniciátorem ražení štolý. Tomu by odpovídala i předpokládaná doba vzniku nového přístupového schodiště. Staré schodiště bylo zřejmě zrušeno kvůli ražení štolý, jejíž ústí koliduje s jeho spodní částí. V polovině 80. let byl zbourán starý domek čp. 238 ve stráni pod Starým zámkem. Přímou za ním byl klenutý sklep; zpod jehož cihelné severozápadní zdi vytékala voda. Po odtěžení stráně za domkem se objevilo ústí štolý (obr. 37).³³⁾ Situaci tehdy dokumentoval archeolog V. Matoušek z Berouna. Nyní je štola údajně zaslepena tlustou železobetonovou opěrnou zdí, která je zadní stěnou hospodářské budovy.

Zběžný průzkum uskutečněný v roce 2012 byl v říjnu 2024 doplněn dvěma jeskyňáři z Českého krasu.³⁴⁾ Usoudili, že štola byla ražena hornickým způsobem, sleduje tektoniku a drží se vrstevnatosti. Změnám její trasy a zazdívice otvoru v polovině její délky bude ještě věnován další průzkum.

Závěr

V závěru bude vhodné konstatovat, že možnost poznání proměn mnohokrát přestavěné budovy Starého zámku podstatně ovlivnilo skartování dokladů v 19. století. I přesto přineslo její zkoumání zajímavá nová zjištění. Věřme, že se podaří seznámit s nimi místní občany i širokou obec zájemců o stavební památky.

Snad neuškodí zdůraznit, že chybné staré plány mohou podstatně ovlivnit hledání starší podoby historické stavby. Nečekaně nepřesné mohou být i poměrně novější výkresy, pokud jsou jejich podkladem pouze doplněné a nezkontrolované starší plány. S touto skutečností je bohužel nutné při průzkumech

a jejich dokumentaci již od počátku počítat. Cenné poznatky je někdy možné získat po zásahu do omítek a do zdiva, při rozkrytí podlah nebo při výkopech v rámci různých dílčích úprav. Mohou jimi být třeba změny elektrické a jiné instalace. Není správné, že příslušní pracovníci památkové péče leckdy nebyvají se záměrem provedení takových menších prací včas seznámeni.

Ing. Alfréd Schubert (alf.schubert@seznam.cz), stavební historik
Ing. arch. Jan Veselý (vesely.jan@npu.cz),
Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště
středních Čech v Praze, Sabinova 373/5, 130 00 Praha 3

Literatura

- Durdík, T. 2007: Hradý přechodného typu v Čechách. Praha.
Garkisch, M. 2003: O založení města Hořovic, Minulostí Berounska 6, Sborník státního okresního archivu v Berouně, s. 9–12.
Hejna, M. – Majer M. 2019: Podzemí Berounska a Hořovicka: za tajemstvím jeskyní, štol a dolů. Beroun.
Los, V. 1931: Monografie Hořovicka a Berounska VI. Místopis. Praha.
Lüssner, M. 1881: Zprávy o starobylých památkách ve správním okresu hořovickém, Památky archeologické a místopisné XI. Praha, s. 511–522.
Mareš, F. ed. 1878: Popravčí kniha pánův z Rožmberka. Praha.

Poznámky

1. A. Nachtmannová, Hořovice – Starý zámek, archivní rešerše. Praha 2024, nepublikovaný rkp. Uloženo v archivu NPÚ, ÚOP středních Čech v Praze.
2. A. Sedláček, Hradý, zámky a tvrže království českého VI. Podbrdsko, Praha 1889 (3. vydání 1995), s. 181–197.
3. CDB III/1, Codex diplomaticus et epistolarius regni Bohemiae, s. 54–55, č. 54.
4. M. Garkisch, O založení města Hořovic, Minulostí Berounska 6, Sborník státního okresního archivu v Berouně, 2003, s. 9–12.
5. F. Mareš, Popravčí kniha pánův z Rožmberka. Praha 1878, s. 38.
6. Edice středověkých narativních pramenů se vztahem k Českým zemím Fontes rerum Bohemicarum (FRB V), s. 606.
7. Desky velké zemské (dále DZV) 45, A 10–11.
8. A. Sedláček, o. c. v pozn. 2, s. 186.
9. Státní oblastní archiv (dále SOA) Praha, Velkostatek (dále Vs) Hořovice, Urbář panství Hořovice z roku 1648, d. I, inv. č. 4202, f. 25.
10. DZV 39, G7.
11. Hlavním podkladem byly plány z roku 1931.
12. A. Sedláček, o. c. v pozn. 2, s. 182. Ve své poznámce odvolává se autor na M. Lüssnera, Zprávy o starobylých památkách ve správním okresu hořovickém, Památky archeologické a místopisné XI., Praha 1878, s. 518. Za „sdělení plánu“ děkuje Al. Fífkovi, kníž. inženýrovi.
13. Tamtéž, s. 183.
14. D. Líbal a kol., Hořovice. Stavebně historický průzkum městského jádra. Praha SÚRPMO 1972, rkp.
15. V. Kuthanová, Hořovice. Starý zámek, předběžný stavebně historický průzkum. Obnova památek Praha 1987, rkp. (uloženo v archivu NPÚ ÚOP SČ v Praze).
16. T. Durdík, Hradý přechodného typu v Čechách. Praha 2006, s. 193.
17. Původ plánu, ani zdroj datace bohužel T. Durdík neuvádí.
18. Dendrochronologickou analýzu provedl T. Kyncl, Dendrolab Brno 2024.
19. Dodatečnému snižování úrovně suterénu se věnoval Michael Rykl v přednášce na 12. konferenci Sdružení pro stavebněhistorický průzkum. Viz M. Rykl, Charakteristické projevy zdiva v základech a spodních částech staveb, Svorník 12, 2014, s. 172–173. Příklad snížení úrovně podlahy bez alespoň částečného podezdění základu není v článku prezentován.

- Rykl, M. 2014: Charakteristické projevy zdiva v základech a spodních částech staveb, in: Svorník 12 – Historické zdivo, Praha, s. 165–174.
Sedláček, A. 1996: Hradý, zámky a tvrže Království českého VI. Praha.

Prameny

- A. Nachtmannová, Hořovice – Starý zámek, archivní rešerše. Praha 2024, nepublikovaný rkp. Uloženo v archivu NPÚ, ÚOP středních Čech v Praze.
CDB III/1: Codex diplomaticus et epistolarius regni Bohemiae. G. Friedrich ed., Pragae 1942.
FRB V: Fontes rerum Bohemicarum V. J. Emler ed., Praha 1893.

20. Viz pozn. 18.
21. Tamtéž.
22. V roce 2009 bylo při archeologickém průzkumu zámku v Děčíně zjištěno, že součástí jeho budovy je zevnitř zčásti odbourané zdivo středověkého hradu. V roce 2024 zjistil K. Podroužek, že při přestavbě zámku Jezeří byla zevnitř odbourána část zdiva do stavby vtažené věže hradu Eisenburgu.
23. DVZ 45, A 10–11. Dále zmíněné popisy objektu převzaty z A. Nachtmannová, o. c. v pozn. 1.
24. Konzoly mohly podepírat podélný patní trám pavlače.
25. Viz pozn. 18.
26. Dochované dubové schodiškové stupně byly vyrobeny ze dřeva skáceného nedlouho po roce 1653. Na základě fotovzorků autorů provedl analýzu T. Kyncl, viz pozn. 18.
27. Není nezbytné spojovat existenci kaple s testamentem z roku 1678, ve kterém Bernard Ignác z Martinic odkázal 1000 zl. na kapli Panny Marie Czentochovské, aniž by ji jakkoliv lokalizoval, 1000 zl. fundací pro zámeckého kaplana. SOA Praha, Vs Smečno-Slaný, inv. č. 1030, sign. 11/12, kart. 2. Zasvěcení kaple jistě souvisí s jeho blízkým příbuzenským vztahem k rodu Vrbnů, který pochází z Bruntálska.
28. Pilíře zachycuje jak plán přízemí zámku publikovaný A. Sedláčkem (obr. 4), tak plán suterénu publikovaný T. Durdíkem (obr. 5).
29. V prvním desetiletí 21. století, ale nejspíš i dříve, byly v místnosti někdejší kaple skladovány brambory.
30. V popisu prvního patra je zřejmě západní křídlo omylem označeno jako východní. Nelze vyloučit, že v popisech by mohly být i jiné chyby.
31. Stěny schodiště východního křídla jsou uloženy na cihelných klenutých pasech, dodatečně přizděných ke klenbě v suterénu východního křídla.
32. Původní padací dveře se čtyřmi „kloubovými závěsy a kroužkem“ jsou zřejmě doposud zachovány.
33. Za informaci o ústí štol autoři děkují Petru Ježkovi.
34. Informaci o průzkumu a orientační plánec dodali Petr Olišar a Martin Majer, spoluautor knihy: M. Hejna – M. Majer, Podzemí Berounska a Hořovicka: za tajemstvím jeskyní, štol a dolů. Beroun 2019.

New Findings about the Building History of the Hořovice Old Castle

A remarkable part of the Old Castle in Hořovice is the remnant of a fortress whose earlier form remains unknown. The documents on the building history of the structure, which was rebuilt multiple times and severely damaged during the Swedish military campaigns into Bohemia, were shredded in 1852. The description of the Hořovice Castle structure uses the common names of its sections, although the northern wing is more turned towards the northwest. At first, a fortification appears to have been built, forming the northern, eastern, and western walls of the northern wing basement and the central wall in the basement of the eastern wing. The earlier plan of the basement revealed more thick walls suggesting the medieval origin. The foundation joint of some of the walls is rather on the terrain level; the level of the basement floor was lowered additionally.

A room with a square floor plan at the north-eastern corner is depicted on the plan with increasingly thinner walls; therefore, it suggests a Baroque extension. Since the researchers were mistaken by an error in the plan, the question of where the traditionally assumed tower was situated remained unanswered. It was not until 2012 when its substantial part, coinciding with the eastern wing of the castle and accessible only through a ground-floor opening, was discovered. Moreover, part of its Gothic masonry was found on the elevated ground floor. When it was no longer used for defence, its thick walls were remarkably thinned from the inside to 90 m.

In the contract from 1525, the structure is referred to as a castle. A description with a note about two towers prevents one from getting an overall idea about the structure's form, which was rebuilt multiple times and damaged during the Swedish campaigns. The modification of the central room in the northern wing, once accessible from the neighbouring large hall and from the first floor through the staircase in the thickness of the northern wall, today walled-in, is very unusual. There is an assumption that it served as a chapel at a certain time, where the wide niche in the eastern wall may have housed an altar, perhaps a travel one. During 1652–1685, the Hořovice domain was owned by Bernhard Ignaz von Martinitz, Supreme Burgrave of the Kingdom of Bohemia. Building a home chapel in the castle of the Catholic Church patron and holder of the Order of the Golden Fleece is thus highly probable.

Dendrochronological dating of trussing above all of the castle wings revealed that the Old Castle side wings were completed before 1734. The depiction of the structure on the so-called Kolbe Map of the Hořovice Domain from 1756 corresponds with this. Further materials that complete the building history of the structure date from the mid-19th century when offices and flats for officers were established there. The nobility was by then settled in the nearby New Castle.

The study focuses on the earlier period of the Old Castle building history. For time reasons, it was impossible to deal with the numerous utility modifications carried out in the last and previous centuries.

There are Brewery Cellars near the eastern wall of the tower, now dilapidated, which were dug deep under the terrain, partly into the rock. The cancelled staircase leading towards them from the western section of the eastern wing was replaced with an eastern section staircase in the early 19th century. The modification was related to the construction of a tunnel, about 90 m long with a profile of 70 × 100 cm, which was dug into the rock in the mining way towards the north-east where it ended with

a bricked vaulted section. Its entrance collided with the lower part of the original staircase. The tunnel's outfall was on the plot of today's house no. 238 to the north-west from the Old Castle where it is now sealed off. Perhaps, it was used to drain water from the cellars. At the turn of the 18th and 19th centuries, the Hořovice domain was possessed by Rudolf, Count of Vrbno, who studied mineralogy and mining in Banská Štiavnica. He could have initiated the construction of the tunnel.

Fig. 1: Hořovice, Old Castle. South-eastern view (repro photo, postcard 1920).

Fig. 2: Hořovice, Old Castle. South view (photo by A. Schubert, 2023).

Fig. 3: Hořovice, Old Castle. Plan of Hořovice (from A. Sedláček, 1889/1995, p. 182).

Fig. 4: Hořovice, Old Castle. Hořovice Castle floor plan, ground floor (adopted from A. Sedláček, 1889/1995, p. 183).

Fig. 5: Hořovice, Old Castle. Basement floor plan before 1844 (adopted from T. Durdík, 2007, p. 193).

Fig. 6: Hořovice, Old Castle. East view. There is a small break in the crown cornice in the right part of the façade, where the surviving masonry with a small window of room no. 1.05 merges visually with the Baroque masonry of the eastern wing (photo by M. Fliedrová 2024).

Fig. 7: Hořovice, Old Castle. North view. There is a recess between the northern and eastern wings corresponding to the offset of the tower from the north-eastern corner of the old perimeter (all photos by J. Veselý if not stated otherwise; photo 2024).

Fig. 8: Hořovice, Old Castle. North-western view (photo 2024).

Fig. 9: Hořovice, Old Castle. Basement floor plan with the building development stages marked in colours. Shaded is the construction of uncertain age (survey and drawing by J. Veselý 2024, using the plans from 1931).

Fig. 10: Hořovice, Old Castle. Ground floor plan with the building development stages marked in colours (survey and drawing by J. Veselý 2024, using the plans from 1931).

Fig. 11: Hořovice, Old Castle. Longitudinal section of the northern wing with the building development stages marked in colours (survey and drawing by J. Veselý 2024).

Fig. 12: Hořovice, Old Castle. Cellars in the tower, view from the bottom. In the centre is a penetration through the western wall from the original level of the basement of the northern wing and above is a penetration from the ground floor of the northern wing, at the very top is a firefighter's ladder passing through an opening in the floor of the tower's raised ground floor (photo 2023).

Fig. 13: Hořovice, Old Castle. Cellars in the tower. Penetration through the western wall of the ground floor of the northern wing closed with a brick partition wall (photo by A. Schubert 2023).

Fig. 14: Hořovice, Old Castle. Cellars in the tower. Penetration through the western wall from the original level of the basement of the northern wing closed with a brick wall from 1869 (photo 2023).

Fig. 15: Hořovice, Old Castle. Central room (no. -1.03) in the basement of the northern wing. View of the southern wall and Late Gothic groin vault. On the left is an entrance portal niche secondarily narrowed by a brick lining with a wooden doorframe. On the right is a blinded window opening, which

is matched by the vault thrust. Below is the foundation joint at a level of 90 cm above the existing floor (photo 2024).

Fig. 16: Hořovice, Old Castle. Cross-section with the building development stages marked in colours (survey and drawing by J. Veselý 2024).

Fig. 17: Hořovice, Old Castle. Central room in the basement of the northern wing. A walled portal in the eastern cross wall (photo 2024).

Fig. 18: Hořovice, Old Castle. West room (no. -1.01) in the basement of the northern wing. In the middle, the well-visible foundation joint of the earlier western fortification wall founded directly on the ground at a level of 1.20 m above the present basement floor (photo 2024).

Fig. 19: Hořovice, Old Castle. West room (no. -1.01) in the basement of the northern wing, detail of the western wall with remains of the demolished additional Late Gothic masonry attached to the inner face of the earlier fortification wall during lowering the floor level and building the barrel vault which has remained (photo 2024).

Fig. 20: Hořovice, Old Castle. The formerly large east room in the basement of the northern wing is now divided into three small confined spaces. The photograph of the vestibule (no. -1.04) at the bottom left shows a small part of the jamb of the entrance way, at the right is a modern partition wall with a doorway – no. -1.05. Above is a timber ceiling from 1869, spanning the entrance from the cancelled spiral staircase from the ground floor to the first floor with the doorsill at the level of the original floor from room 1.21. At the bottom of the photograph, there is a head of the remnant of the Late Gothic vault in the middle, largely removed in 1869 (photo 2024).

Fig. 21: Hořovice, Old Castle. There is a Late Gothic portal relocated from elsewhere in the doorway punched through the longitudinal central wall of the eastern wing, view from the vestibule (no. -1.14) to the cellar in the eastern section. Photo of the current state and a drawing reconstruction of the original form (photo, survey, and drawing by J. Veselý 2024).

Fig. 22: Hořovice, Old Castle. Large west room (no. 1.27) on the ground floor of the northern wing – view towards the east. The wooden panelling has recently been removed (photo by A. Schubert 2012).

Fig. 23: Hořovice, Old Castle. East room (no. 1.21) on the ground floor of the northern wing. In front of the eastern wall facing, the mass of the cancelled spiral staircase protrudes. The purpose of the undulating right part of the masonry is unclear. In the middle just above the floor, one can see the upper part of the stone lining of a doorway to a small space in the thickness of the eastern wall – perhaps originally a medieval toilet (photo 2024).

Fig. 24: Hořovice, Old Castle. Entrance hall (no. 1.01) in the connecting section. View of the Late Gothic saddleback portal and a window in the southern wall of the northern wing opening into room no. 1.21 (photo 2024).

Fig. 25: Hořovice, Old Castle. Central room (no. 1.20) on the ground floor of the northern wing. On the left is a niche with

a Late Gothic portal, in the middle a window niche with the lower steps of the walled staircase in the northern wall, on the right a wide niche in the eastern cross wall (photo 2023).

Fig. 26: Hořovice, Old Castle. Central room on the ground floor of the northern wing. On the left a wide niche in the eastern cross wall, in the middle a niche with a newer door in the southern wall, on the right a niche with a turned Late Gothic portal (photo 2023).

Fig. 27: Hořovice, Old Castle. Raised ground floor of the tower (no. 1.05). In the floor is the cover of the opening to the cellar (photo by A. Schubert 2022).

Fig. 28: Hořovice, Old Castle. First floor plan with the building development stages marked in colours (survey and drawing by J. Veselý 2024, using the plans from 1931).

Fig. 29: Hořovice, Old Castle. Cut-out from the view map of the Hořovice Domain. J. A. Kolbe, 1756.

Fig. 30: Hořovice, Old Castle. Ground floor of the connecting section. View of the arch of the arcade vault. Above, the ceiling of a later extension (1.23) arched into traverses (photo 2024).

Fig. 31: Hořovice, Old Castle. Longitudinal section through the connecting section with the building development stages marked in colours (survey and drawing by J. Veselý 2024).

Fig. 32: Hořovice, Old Castle. Ground floor of the eastern wing, hall (no. 1.03). Corbel in the north-western corner (photo by A. Schubert 2012).

Fig. 33: Hořovice, Old Castle. Ground floor of the eastern wing. The small room with four small niches in the corner of the room (no. 1.04) under the stairs to the tower served as a toilet (photo 2024).

Fig. 34: Hořovice, Old Castle. Floor plan of “Brewery Cellars” and the initial section of the tunnel in the second basement, with the building development stages marked in colours (survey and drawing by J. Veselý 2024).

Fig. 35: Hořovice, Old Castle. “Brewery Cellars”. The shaft of the cancelled earlier staircase in the basement of the eastern wing. Below, the outcrop of the rock mass with the mouth of two tunnels – the lower one on the right is a drainage tunnel (photo by M. Majer 2024).

Fig. 36: Hořovice, Old Castle. “Brewery Cellars”. South room. On the right, a walk-through opening in the transverse partition wall. On the left, a small room in the western wall (photo by P. Ježek 2017).

Fig. 37: Hořovice, Old Castle. Situation complemented by the plotting of the “Brewery Cellars” and the tunnel ending at house no. 238 (drawing by J. Veselý using his survey, the plan of the tunnel by P. Olišar et al., and the data of DMR 5G from the ČÚZK 2024).

Fig. 38: Hořovice, Old Castle. Passing through the low tunnel is not easy (photo by P. Ježek 2012).

Fig. 39: Hořovice, Old Castle. The end of the tunnel and the beginning of the arched sewer (photo by A. Schubert 2012).